

קדרון

הנביא זכריה מנבא: "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון" (זכריה יד ח).

קדם ואחור הרי הם **מזרח ומערב**. הים הקדמוני הוא **ים-המלח** ואילו הים האחרון הוא המצוי **במערב**, המכונה בפינו **הים התיכון**. חציים, האמור לצאת אל הים הקדמוני, ודאי באפיקו של נחל קדרון ילך; אלא שלא כנחל קדרון היבש בקיץ, הרי הנחל שבנבואת זכריה: "בקיץ ובחרף יהיה" (השווה לנבואת יחזקאל בפרק מז ולנבואת יואל ד יח).

שם זה - **קדרון** - על שום מה?

ז' וילנאי¹ כותב, כי אין ידוע פירושו ומוצאו של השם קדרון. מנשה הראל² מציע ארבעה הסברים אפשריים לזה השם.

הצעה אחת היא משורש **קדר**, היינו **חושך**; והטעם לכך: "כי המכתש הנמוך במקום מפגש הנחלים מכותר הרים סביב, והוא המקום המקדים להאפיל והאפל ביותר בירושלים בעת השקיעה" (שם). הצעה זו - קשה קצת להולמה, שכן מייחסת היא שם לנחל בשל גזרה צרה ממנו, והרי ראשו הרחב דווקא מואר תדיר.

נראה יותר שקדרות = חשכה זו, קשורה בעובדה שהמקום שימש כמקום קבורה וטומאה. במקורותינו המאוחרים קיימת דעה ששם היו קבורים המלכים³. אכן, במדרון התחתון של הר הזיתים - בסמוך לנחל קדרון - מצויות מצבות מתקופת בית שני - שם נמצא את **קבר זכריה** ואת **קבר בני חזיר**, משפחת כהנים (אודותיה מסופר כבר בספר דבהי"א כד טו). במשקוף שעל חזית הקבר מצויה כתובת האומרת: "זה קבר והנפש של אלעזר חניה יועזר יהודה שמעון יוחנן בני

¹ בספרו **ירושלים העיר העתיקה**, הוצאת אחיעבר, ירושלים, עמ' 226.

² בספרו **זאת ירושלים**, הוצאת עם עובד, תל-אביב, תשל"ט.

³ ראה **תוספת ראשונים** לר"ש ליברמן, לבבא בתרא פ"א בשם ראבי"ה וכן לדעה שקבר בית דוד וקבר חולדה הנביאה היו בירושלים (תוספתא ב"ב, א' ז'): "מחילה היתה להן והיתה מוציאה טומאה לנחל קדרון", עמ' 61.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

יוסף בן עובד יוסף ואלעזר בני חניה כהנים מבני חזירי⁴. כמו כן נמצא שם גם את מה שמכונה בפי העם **יד אבשלום**⁵.

כיון ששימש המקום לקבורה, שוב לא נמנעו מלטמאו בטומאות אחרות והיו משליכים את אפר שריפת עבודה זרה לזה הנחל. כך מצינו אצל המלך יאשיהו בעת הטיהור הגדול: "ויצא את האשרה מבית ה' מחוץ לירושלם אל נחל קדרון וישרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את עפרה על קבר בני העם" (מל"ב כג ו). כך גם הוא במזבחות ששימשו לעבודה זרה: "ואת המזבחות אשר על הגג עלית אחז אשר עשו מלכי יהודה ואת המזבחות אשר עשה מנשה בשתי חצרות בית ה' נתץ המלך וירץ משם והשליך את עפרם אל נחל קדרון" (שם שם יב). עוד לפנינו מצינו את אסא: "ויכרת אסא את מפלצתה וישרף בנחל קדרון" (מל"א טו ג), ובזמן חזקיהו: "ויקמו ויסירו את המזבחות אשר בירושלם ואת כל המקטרות הסירו וישליכו לנחל קדרון" (דבה"ב ל יד).

מקום בו חברו יחד טומאת מוות וטומאת עבודה זרה אין לך קדרות חשוכה מזו, וקדרות זאת מהלכת באפיקה במדבר עד שהיא נשפכת אל ים המלח הוא ים המוות⁶.

הצעה נוספת שמביא הראל - קדרון מלשון קדרה: "יש המפרשים את השם מלשון קדרה, כן גם בארמית ובערבית. זאת משום שצורת הגיא במקום המפגש עם גיא בן-היננום היא כדמות קדרה סגורה" (שם).

הנחה זאת קשה, שכן השם **קדרה** נמצא במקורותינו רק מתקופת המשנה ואילך. אם נתעלם מקושי זה, נוכל לפרש את שם הנחל באותו משמע, אבל מטעם שונה. שנינו: "עשרה דברים נאמרו בירושלים... ואין עושין בה אשפתות ואין עושין בה כבשונות" (תוספתא נגעים פ"ו; ב"ק פ"ב ע"ב). **כבשונות** - מסביר רש"י - משרפות סיד לקדרות. טעם לדבר - משום קוטרא (גמ' שם), היינו מפני העשן של הכבשונות.

⁴ עיין בספרו של נ' אביגד, **מצבות קדומות בנחל קדרון**, עמ' 61.

⁵ אודות מבנה זה - ראה בספרו הנ"ל של אביגד.

⁶ פעמים רבות מוצאים שאיסורי הנאה יש להוליך לים המלח וכך לאבדם; ביותר ביחס לעבודה זרה. כגון מה ששנינו: "המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרבון (= ויש לחוש שצורות אלו נעשו לשם עבודה זרה) - יוליכם לים המלח" (ע"ז ג' ג'), וכן: "נטל ממנה (= מן האשרה) עצים - אסורין בהנאה... אפה בו את הפת אסורה בהנאה, נתערה באחרות - כולן אסורות בהנאה. רבי אליעזר אומר: יוליך הנאה לים המלח..." (שם ט'). אפשר שהכוונה להשליכם אל הנחל המוליך לים המלח, כדרך שמצינו את המלכים המטהרים העושים כן לעבודה זרה, ואפשר שבשל היות האפיק הולך אל ים המלח קרוי הוא קדרון. ים המלח קרוי הים הקדמוני (ראה זכריה יד ח) כנראה על שום היותו **בקדם**, מזרחה של ארץ ישראל. עפ"י חילופי למנ"ר אפשר להציע כי **קדרון** = **קדמון**.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ירושלים, קרית מלך רב, צריכה שמירה יתירה מפני זיהומים וריחות, ודברים אלו נקבעו בתקנות אקולוגיות מיוחדות.

ברם דווקא בירושלים - עיר הקודש שהיו מקפידים בה על טומאה ועל טהרה - נזקקו לכלי חרס רבים, שהרי אלו שימשו למאכל ולמשתה; וכלי חרס שנטמא אין לו טהרה, ושבירתו זוהי טהרתו, והרי ידוע הוא שבפסח בעת שבאו כל ישראל להקריב פסחיהם זקוקים היו לתנורים, ותנורי פסחים הלא של חרס היו⁷.

יש לבקש אפוא מקום שיהיה סמוך לעיר מצד אחד, ושיאפשר התקנת תנורים ושאר כלי חרס מצד שני. אולי המקום הנאות היה בנחל קדרון - שם היו בתי המלאכה של **הקדרים**, או כלשון המקרא **בתי היוצר** ומכאן אולי השם **קדרון**⁸. אכן, ירמיהו מדבר על **ירידה** אל בית היוצר: "הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' לאמר קום וירדת בית היוצר... וארד בית היוצר והנה הוא עשה מלאכה על האבנים" (ירמיהו יח א-ב). ייתכן שירד מן העיר אל הנחל, מקומם של היוצרים⁹.

מה ראה ירמיהו אצל היוצר? "והנה הוא עשה מלאכה על האבנים ונשחת הכלי אשר הוא עשה בחמר ביד היוצר ושב ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות" (שם ג-ד), ומכאן הלקח: ישראל הם כחומר בידיו של היוצר, הקב"ה, וכחומר הזה אשר יש לו תקווה גם אם נשחת, כן תקווה לישראל אם אך ישובו בתשובה.

דומה שזה המפתח לנבואות התקוה הכרוכות בנחל קדרון. מחד, הרי הוא מקום טומאה ועבודה זרה, תופת ובמות, בו קוברים מתים וטומאה שבו הולכת עד ים המוות. מאידך, הוא מקום בתי היוצר. שם לומדים לדעת כי תמיד ניתן לתקן וניתן להשתמש בחומר לעיבוד כלי חדש כאשר עלה במחשבה. האם גם לגבי חזיון המוות וטומאתו אמורים הדברים?

הנבואה על המים החיים היוצאים מירושלים, המופיעה בווריאציות שונות אצל נביאים אחדים, מלמדת כי כן הדבר. אותם מים אמורים לרפא הכל בדרכם ולהפיח חיים באפיקי הנחל עד הים הקדמוני - הוא ים-המלח, שיהפוך להיות לים

⁷ במשנה תענית ג' ח' אמר חוני המעגל למבקשים על הגשמים: "צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו", והבהיר המיוחס לרש"י (י"ט ע"א): "תנורי פסחים - של חרס הן ומטלטלין אותן שלא ימוקו בגשמים".

⁸ אכן מצינו שיהיה מקום נקרא על שם בעלי מלאכה המצויים בו: "ושריה הוליד את יואב אבי גיא תרשים כי תרשים היו" (דבה"א ד יד), ואולי גם השם "חרושת הגויים" (שופטים ד ב) נקרא בשל האומנים החרשים שפעלו בו.

⁹ בהמשך אומר ה' לירמיהו: "הלוך וקנית בקֶּבֶק יוצר חרש... ויצאת אל גיא בן הנם אשר פתח שער החרסית" (יט א-ב).

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

החיים; וכדרך שהדברים אמורים בנמשל למים בתורה - "כי מציון תצא תורה" (ישעיהו ב ג), כך הם אמורים גם במשל - במים - כי מציון יצאו מים והחיו כל בדרכם.

